

UN GOLEM ȘI UN NOR ÎNDRĂGOSTIT*

Fostul Teatru Renaud-Barrault, astăzi cunoscut ca Teatrul Rond Point des Champs Élysées, este o clădire elegantă, într-un cartier luxos, și mai păstrează încă amintirea unui cuplu teatral celebru, Jean-Louis Barrault-Madeleine Renaud, și a unor spectacole aureolate de aceeași nostalgie: autorii casei se numeau pe vremuri Claudel, Beckett sau Marguerite Duras. După o perioadă de tranziție și de incertitudini, Teatrul Rond Point este condus astăzi de un om de scenă, distins intelectual persan, integrat de aproape două decenii în viața artistică pariziană, Cherif Kaznadar. El se ocupă în același timp și de Teatrul La Maison des cultures du monde, o instituție cu vocație internaționalistă, așa zice, cu o sensibilitate specială pentru culturile lumii a treia sau ale țărilor în curs de dezvoltare. La Maison des cultures du monde este situată în sediul Alianței franceze, institut unde se predau cursuri de franceză pentru studenții străini. Vă dau toate aceste amănunte pentru a vă explica de ce alături două spectacole diferite ca stil și vocație. Nimic nu părea să apropie inițial aceste două teatre, primul situat pe una din arterele cele mai elegante ale Parisului, cu un public din burghezia înstărită, și cel de al doilea, un teatru frecventat mai ales de studenți, la marginea Cartierului Latin, un teatru adesea de amatori, colorat, pitoresc și deschis tuturor culturilor lumii. Personalitatea lui Cherif Kaznadar a creat însă puntea de legătură: un anume aer de familie, degajat de o politică culturală specifică, e caracteristic celor două teatre. O librărie în holul teatrului dă de la bun început tonul locului: discuri cu muzică exotică, harpe sud-americane, sitare indiene, tobe chinezești, măști africane și multe altele. Programul celor două teatre este aproape identic, cel puțin ca stil. Astfel, o serie de spectacole tradiționale chinezești la fostul Teatru Renaud-Barrault a continuat cu un spectacol muzical evreiesc, de fapt o trupă italo-germană care a prezentat o adaptare după Golem, legenda rabinului din Praga, care, în inima Evului Mediu, a imaginat un soi de ființă artificială, un uriaș de argilă înspăimântător, un Golem, menit să apere ghetto-ul. Golemul scapă însă de sub controlul rabinului și, devenit un monstru, este distrus de creatorul său. Motivul este foarte cunoscut în literatura occidentală modernă și a inspirat unul din filmele-manifest ale cinematografului expresionist german. Spectacolul jucat la Paris, scris, pus în scenă și interpretat de Moni Ovadia, înconjurat de mai mulți interpreți, este la rîndul său tributar expresionismului german și rus din anii '20. Amintesc că în anii '20, la Moscova, teatrul evreiesc de limbă idiș a creat unul din momentele sale de apogeu, că atunci s-a atins un teatru ca Habima, unde au montat Meyerhold sau Vahtangov, că în cele din urmă teatrul a fost interzis de Stalin și că s-a exilat sau s-a reconstituit mai târziu în Israel. Golem-ul lui Moni Ovadia respectă această tradiție: universul plastic reproduce aceleași siluete contorsionate, umbre monstruoase sau folclorul plastic al ghetto-ului est-european. O orchestră de viori și flaute relansează, de altfel, ritmul destul de apăsător al acțiunii. Violoniștii nu urcă pe acoperișuri, ca în pînzele lui Chagall, iar veselie e aici stranie, sau pur și simplu disperată. Spectacolul este corect, de calitate chiar, dar fără să aducă nimic nou, cel puțin pentru cunoscătorii genului.

Cel de al doilea spectacol, programat în ianuarie și februarie la Teatrul La Maison des cultures du monde, vine

și el dintr-un univers cu parfum oriental și melodii legănate. Norul îndrăgostit este un montaj de texte după un poet turc, pe vremuri binecunoscut în România, Nazim Hikmet, și pus în scenă de Mehmet Ulusoy, un regizor turc bine împămîntenit în peisajul francez actual. Ulusoy și-a făcut ucenicia pe lângă marii maeștri ai scenei de astăzi: a început cu Roger Planchon, în anii '60, a continuat la Berliner Ensemble și a sîrșit la Piccolo Teatro din Milano pe lângă Giorgio Strehler. De fiecare dată a stat un an sau doi. Între timp, a obținut diploma în teatrologie la Sorbona. Și-a creat o trupă de teatru, Théâtre de la Liberté, de limbă franceză, cu actori de mai multe naționalități. A lucrat de asemenea în Turcia, unde a cunoscut și practicat formele de teatru popular, adică teatrul de agitație sau de stradă, mai degrabă prin sate, apoi teatrul de umbre sau de marionete, karaghiozul binecunoscut și în satele românești din cîmpia Dunării. Toate acestea explică spectacolul său de astăzi, solid construit și mai ales bine gîndit și unde se îmbină mai multe forme artistice. Norul îndrăgostit, o încîntătoare povestire orientală, o poveste de dragoste între o cadînă și un nor, prelucrată de Nazim Hikmet, dă titlul spectacolului. Povestea e ritmată de o serie de poeme și povestiri adăugate în contrapunct și care fac parte din filonul militant al poeziei lui Hikmet. (Hikmet a fost membru al partidului comunist turc și a murit în exil la Moscova. El a făcut și cîțiva ani de închisoare în Turcia. Opțiunea sa a implicat riscul vieții și al libertății. Ceea ce-l deosebește fundamental de mulți alți poeți, militanți comuniști cu sprijin de la stăpînire. Indiferent de părerea mea despre opiniile sale politice, versurile lui Hikmet sînt adesea superbe). Iată așadar canavava dramatică a spectacolului: ea servește ca bază unui joc scenic de o mare suplețe și inventivitate. Cadrul scenic este deosebit de simplu: un platou gol, pe care sînt aliniate într-un echilibru precar butoaie de tablă colorate. Ele vor servi ca elemente principale de decor, deschizînd mereu noi posibilități în jocul antrenant al aparențelor și al metamorfozelor. Actorii le încalcă și iată-le transformate în armăsari năzdrăvani; se cațără pe ele și mișcarea lor ondulantă pare mai adevărată ca toate valurile Mării Negre; urcate unele peste altele, butoaiele devin ziduri sau munți stîncoși. Un actor se ascunde chircit în burta lor și iată-le mergînd pe două picioare, smiorcîindu-se și alintîndu-se. Mai sînt apoi cîteva scînduri, găleți, obiecte umile, dar funcționale. Din cînd în cînd sînt folosite măști metalice, bizare, monstruoase, create și ele din materiale recuperate dintr-o hală de vechituri: tuburi metalice, măști de oxigen, tablă decupată. Jocul actorilor este deosebit de expresiv, un soi de alfabet al corpului și al gesturilor simple. În fundal, pe un ecran transparent, sînt proiectate, ca ilustrații ale povestirii de dragoste de exemplu, siluete colorate, transparente, ca în teatrul de marionete tradițional turc. Atmosfera devine dintr-o dată feerică, magică, un vis de miniaturi orientale.

Norul îndrăgostit, montat de Mehmet Ulusoy, este de altfel spectacolul său fetiș, pe care l-a creat în 1973, l-a reluat adesea cu interpreți diferiți – regizorul însuși jucînd unul din rolurile principale –, spectacol care a reprezentat Franța în mai multe festivaluri internaționale de teatru. Teatrul francez, recunoscînd talentul artistului turc, l-a adoptat definitiv, apreciînd diferența și acceptînd-o ca pe o sursă de bogăție teatrală, de inovații binevenite.

* Cronică difuzată la emisiunea în limba română a R.F.I.